

kao način legitimacije revolucije i socijalizma, pri čemu je projekt jugoslavenstva predstavljen i kao politički i ekonomski projekt bolje budućnosti. Za Granditsovo istraživanje projekt socijalizma i Jugoslavije postaje snažan izvanjski faktor u procesima transformacije sela.

Na koncu, obje ovdje prikazane knjige – *Skriveni životi te Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima* – predstavljaju skladan i nadopunjavajući par. U vremenskoj obuhvatnosti od preko tristo godina, interesi ovih knjiga okrenuti su prema hrvatskome selu koje je u tom periodu obilježio niz kriza i stalnih tranzicija. Jednako tako može se ustanoviti da je učinak knjiga sličan. One promišljaju ruralne krajolike na principima “etnografije promjene” i u obama slučajevima ukazuju na to da suvremeni ruralni studiji u Hrvatskoj počinju zacrtavati nove akademske standarde promišljanja seoske društvenosti.

Sanja Potkonjak

Juraj Zajonc: *Premeny vlákna*

Trnava: Edition Ryba, 2012., 235 str.

Monografija *Premeny vlákna (Promjene vlakna)* analitički prikazuje tekstilne sirovine i postupke ručne obrade vlakna na području Slovačke. Autor je monografije etnolog Juraj Zajonc (1964.) zaposlen pri Slovačkoj akademiji znanosti i umjetnosti. Zajonc je studirao etnologiju na Katedri za etnografiju i folkloristiku Filozofskog fakulteta Komenskoga sveučilišta u Bratislavi, a doktorirao je 1989. godine. Bavi se kulturom tekstila, rukotvorstvima, urbanom etnologijom, informacijsko-dokumentacijskim problemima u etnologiji. Sudjelovao je u četrnaest znanstvenih projekata, predavač je povijesti tekstila i tekstilnih tehnika na Visokoj školi za umjetnost u Bratislavi, autor je brojnih članaka i knjiga, dobitnik mnoštva nagrada. Posebice se bavi čipkarstvom kao istraživač, ali i kao praktičar, vrstan čipkar.

Knjiga *Premeny vlákna* lijepo je opremljena i grafički uređena te obilno ilustrirana nizom crno-bijelih fotografija. Autor je knjigu posvetio dvjema etnologinjama – dr. Emi Markovoj i dr. Jitki Staňkovej, utemeljiteljicama kulturno-povijesnih istraživanja tradicijskog tekstila u Slovačkoj. Tema je ove monografije dobivanje vlakana iz tekstilnih sirovina i uvijanje vlakana u nit. U uvodnome dijelu “Úvod alebo o etnologickom skúmaní textilných techník na Slovensku” autor daje povijesni pregled najznačajnijih radova i istraživanja tekstila u Slovačkoj (str. 12–27). Slijedi poglavlje “Na začiatku nebolo len vlákno alebo o textilných surovinách”, u kojem se bavi udomaćenim lanom i konopljom, postupcima i spravama za obradu, postupcima obrade vune i pamuka (str. 27–85). U dijelu “Od

srsti k plsti alebo o plstení a splst'ovani" usmjerava na obradu vlakna filcanjem (87–97). Poglavlje naslovljeno "Vreteno, druga, kolovrat alebo o skrúcaní vlákien do nite a o skrúcaní nevláknitých surovín" posvećeno je spravama (vreteno, druga, kolovrat) za predenje te postupcima i načinima predenja (str. 101–145). U poglavlju "Cverna, lina, caganica alebo o skrúcaní nití do šnúry" pozornost je usmjerena na prepredanje, uvijanje više niti u jednu, za pozamanterijske vrpce, ukrase na rubovima tkanina ili za utkivanje (str. 147–169). Završno poglavlje "Záver" donosi sažetak najvažnijih zaključaka iz prethodnih poglavlja (str. 170–180). Knjiga sadrži sažetak na engleskom jeziku (str. 181–188), popis literature i izvora (str. 188–197), popis kratica, pregled razvoja kultura u Slovačkoj, popis fotografija, imenski i mjesni indeks te podatke o autorstvu knjige, fotografija, crteža i popis ustanova u kojima se čuvaju predmeti i dokumenti korišteni u knjizi.

Autor je prikazao tekstilne sirovine i njihovu uporabu u Slovačkoj od pretpovijesti do polovice 20. stoljeća: od neolitika se upreda vuna i lan, od 17. stoljeća u nekim dijelovima zapadne i istočne Slovačke uzgajao se dudov svilac i proizvodila svila, a pamuk je u uporabi već od 14. stoljeća. Od početka 18. stoljeća pamuk dobiva važnu ulogu u tekstilnoj proizvodnji, kada zajedno s vunom značajno djeluje na razvoj tekstilne industrije, kućne i manufakturne proizvodnje. Prema povijesnim i etnografskim izvorima, tehnologija obrade konoplje i lana u Slovačkoj bila je gotovo ujednačena. Autor analizira tehnike, konstrukciju sprava i nazivlje po fazama od čupanja biljaka, odvajanja sjemena i drvenastih dijelova stabljika do obrade češljanjem. Kod ručnog predenja najviše se koristilo Z-upredanje. Predenje uz pomoć pomagala u Slovačkoj je utvrđeno već u ranom neolitiku, kada se vreteno otežavalo glinenim ili kamenim utegom. Od 18. stoljeća vretena dobivaju drvene diskove. Različiti su načini držanja vlakana pri predenju: a) bez preslice, koristeći razne dijelove tijela (pri čemu se ističe podatak da su žene u 19. stoljeću predivo pričvršćivale na glavu ispod oglavlja u području Orave) ili koristeći kućni inventar, b) (najčešći slučaj) uz pomoć preslice i vretena, pri čemu se u zapadnoj i u dijelu centralne Slovačke koristila preslica zatakuta u stalak i c) kolovrat – koji se koristio u južnim dijelovima središnje i zapadne Slovačke. Slijedi opis obrade vune, ovisno o konačnoj namjeni: za izradu šešira i obuće od filcanih tkanina, vunâ za tkanje ili pletenje te nepredenoj vuni za potrebe mlinarstva. Prvi podaci o obradi vune stupanjem potječu iz 15. stoljeća, a to je ujedno i najraširenija tehnika obrade vunениh ili pletениh tkanina.

Na temelju naziva postupaka, sprava i proizvoda, kao i sličnosti sprava i tehnoloških elemenata, autor je utvrdio da se od ranoga srednjeg vijeka, tj. dolaska Slavena na područje današnje Slovačke, može pratiti kontinuitet ručne tehnologije obrade lana, konoplje i vune. Također ističe da su do 18. stoljeća na razvoj

tekstilnih vještina utjecala dva kolonizacijska vala – njemački i vlaški. Nijemci su se doseljavali od 12. do 14. stoljeća i utjecali su na razvoj tehnike filcanja šešira i stupanih vunениh tkanina. Njihovom kolonizacijom širila se i uporaba kolovrata. Vlaške seobe od 15. do 17. stoljeća unijele su uzgoj posebne pasmine ovce zvane „valaška“ te druganje kao način upređanja kojim se bave muškarci. Posebno je istaknuta uloga državnih institucija koje su djelovale od 18. stoljeća na promjene u obradi lana, konoplje i pamuka kroz tiskanje raznih priručnika te zakonima i odredbama. Razvoj ručne obrade tekstilnih sirovina i niti naročito je bio pod utjecajem triju načina organizacije proizvodnje. Ručna proizvodnja i obrada lana i konoplje za vlastite kućne potrebe bila je najraširenija u Slovačkoj i najmanje pod utjecajem tehnološkog razvoja iz manufakturna i obrtničke proizvodnje. Tehnološke novine osobito su vidljive u tekstilnim radionicama na feudalnim imanjima, posebice onima u sjevernoj Slovačkoj, gdje se već od 18. stoljeća razvila velika proizvodnja koja je omogućavala prodaju tekstila u inozemstvo. Autor je istaknuo da tehnologija načinom organizacije proizvodnje uvjetuje i rodnu podjelu rada. Žene su sudjelovale u proizvodnji kao članovi obrtničkih obitelji ili neobrazovana radna snaga. S druge strane, u kućnoj proizvodnji tekstila uglavnom su žene obavljale sve poslove, od branja do svršetka obrade niti za kućno tkanje. Žene su stupale kućno tkane i pletene vunene tkanine, a muškarci su uglavnom češljali vunu i preli za pletenje obuće.

Juraj Zajonc u ovoj je knjizi pregledno, stručno i znanstveno prikazao obradu tekstilnih sirovina na području Slovačke. Knjiga je doprinos posebice slavenskim, komparativnim etnološkim istraživanjima tekstila, a važna je jer paralelno prati razvoj i međutjecaje različitih tehnologija kućne, obrtničke i manufakturne proizvodnje. Može biti od koristi zainteresiranima za slovačku baštinu jer, smatra autor, ručne tehnike obrade tekstilnih sirovina mogu imati važnu ulogu u kreativnom izražavanju i budućem razvoju kulture tekstila.

Tihana Petrović Leš

**Dorothee Brantz i Sonja Dümpelmann, ur.: *Greening the City.
Urban Landscapes in the Twentieth Century***

Charlottesville: University of Virginia Press, 2011., 246 str.

U lipnju 2013. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti organizirala je konferenciju o zelenilu u gradu Zagrebu; gotovo godinu dana na zagrebačkome Filozofskom fakultetu raspravlja se o tome da se unutar otvorenih prostora zgrade fakulteta oblikuje urbani vrt; u hrvatskim gradovima već su godinama prisutna